DEMETER VOLKÁN JÚLIA*

KÖZÖSSÉGI- ÉS ÉNREPREZENTÁCIÓ MINT KEGYESSÉGI
TETT SZATMÁRNÉMETI MIHÁLY DOMINICA...
PRÉDIKÁCIÓS KÖTETEIBEN

Kulcsszavak: *koramodernség, protestáns, reform, kegyességi irodalom, reprezentáció, paratextusok, sermo, keresztény közösség, felekezeti identitás*

1. SZATMÁRNÉMETI MIHÁLYRÓL

Szatmárnémeti Mihály 1638-ban született Szatmárnémetiben és 1689-ben hunyt el Kolozsvárt. Tanulmányait szülővárosában, Debrecenben, Sárospatakon, majd németországi (Franeker) és németalföldi (Groeningen, Utrecht, Leiden) egyetemeken folytatta teológiai tanulmányait. Könyvtörténeti kutatások szerint Cambridge-ben is megfordult.

Tevékenységét, fontosságát talán a társadalmi szerepei foglalják leginkább össze: kezdetben Tokajban rektor, kálvini hitű lelkész, egyházi író, kolozskalotai esperes.

Szatmárnémeti Mihályról a 18., 19., 20. századi források lexikális jellegű tudósítást közvetítenek, a lexikonok, adattárak rövidebb-hosszabb terjedelmű helyet szentelnek számára, kisebb-nagyobb eltérésekkel ugyanazokat az adatokat sorolják; református egyháztörténeti jellegű szövegek szintúgy szűken adatozzák, kivételt képeznek Zoványi Jenő¹ írásai, valamint a Nagy Géza²-féle, 2008-ban megjelent kötet. Ez utóbbiak ugyanis részletesebben kutatták fel Szatmárnémeti írásait: Zoványi a különböző szerzői szempontból kérdéses szövegeket azonosította be, Nagy Géza a református egyháztörténet megírásakor szükséges adatokat emelte ki (például: hogyan vélekedett a lelkészek feladatáról Szatmárnémeti?).

* DEMETER VOLKÁN Júlia (1981, Segesvár) irodalomtörténész. Tanulmányait Segesváron, Székelyudvarhelyen, Kolozsváron végezte. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán magyar–német szakon szerzett diplomát 2005-ben. Egyetemi és mesteris hallgatóként különböző irodalomtörténeti korszakok szövegeivel foglalkozott (Szenczi Molnár Albert *zsoltárai*, *zsoltárparafrázisai*, Ottlik Géza *Iskola a határon*, a *Biblia* olvasása az irodalomórán, Montessori-jellegű eszközök magyar nyelv- és irodalomórán). Doktori tanulmányai (BBTE Kolozsvár) Szatmárnémeti Mihály (1638–1689) kora újkori református lelkész írásaira irányulnak. Kutatói munkáját az Erdélyi magyar szótörténeti tár munkálataiban német nyelvű értelmezőként való részvétele és pedagógusi tevékenysége egyaránt befolyásolják.

1 ZOVÁNYI Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. Szerk. LADÁNYI Sándor, Bp, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977, 2719. Uő: *Bárony György cáfolói*. Magyar Könyvszemle, 1930 III–IV, 292–295.
2 NAGY Géza: *A református egyház története. Historia Incognita. (1608–1715)*. Attraktor, 2008.

Irodalomtörténetési és teológusi szempontú tanulmányaikban Csorba Dávid³ és Kolumbán Vilmos József⁴ tanulmányai viszont magukkal Szatmárnémeti szövegeivel engednek találkozást. Következtetésképpen megfogalmazható, hogy elsősorban magát a szerzőt kanonizálták, írásaival szórványosan foglalkoztak. A következőkben mi is arra törekszünk, hogy Szatmárnémeti szövegeit, pontosabban két *de tempore*-szerkezetű prédikációs kötetében foglalt írásait (para- és főtextusokat), megismerjük, bemutassuk.

2. A DOMINICA-KÖTETEKRŐL

Ahhoz, hogy érdemben szólhassunk a korábban említett szövegekről, szükséges bemutatnunk magukat a köteteket, amelyekben ezeket olvashatjuk. A bemutatáskor a cím, keletkezési időpont/helyszín, szerkezet, tartalom sorrendet tartjuk szem előtt:

Az 1675-ös kötet (RMK 1179): *A Négy Evangelisták szerint való Dominica, Avagy Az Úr Jézus Krisztustól prédikáltatott, és ő Felségeről irattatott históriáknak, régen Vasárnapokra rendeltetett Evangyéliomi Letzkéknek Predikatziókban való magyarázatja* Kolozsváron jelent meg.

Szerkezete a hasonló kötetekéhez illeszkedik: a címlapot az igehirdetéssel kapcsolatosan gyakran idézett igeversek követik, majd a *fautorok* listája, a hozzájuk címzett ajánlólevél, az előljáró beszéd, egy Porcsalmi András tollából származó dicsérő vers következik.

Ezek után az egyházi év vasárnapjaira rendelt prédikációkat (szám szerint 56-ot) olvashatjuk, végül a kötetzáró paratextusok következnek: a „mutató tábla”, a textusok lajstroma, a „szókban esett fogyatkozásnak megjobbítása”.

A prédikációs kötetbeli paratextusok (címlap, igeversek, előszavak, dicsérő vers, mutató tábla, textusok lajstroma, hibajegyzék) megmutatják az olvasónak a kötet használatára vonatkozó utasításokat, ismertetik annak célját, részletezik létjogosultságát, a közösség tagjainak (előljáróinak, lelkészeinek, egyháztagoknak) ajánlott viselkedési mintáját, az igaz egyház (*ortodoxa reformata ecclesia*) történetét, a főszöveg pedig az év minden vasárnapjára szóló prédikációkat jelenti.

Az 1686-os kötet (RMK 1353) a *Dominicalis prédikációk toldalékja...* címet viseli, és szintén Kolozsváron jelent meg. Szerkezetét tekintve hasonlít és különbözik egyszersmind az 1675-ös kötethez képest: a címlapot a „kegyes olvasóhoz” intézett ajánlólevél követi – tehát nem idéz az igehirdetés parancsára vonatkozó igeverseket, nem ír külön ajánlólevelet a támogatóknak. A „prédikációk textusi”-t a „matériák rendi” (részleges tartalomjegyzék) követi. Ez esetben is találunk eltérést a két prédikációs kötet között: az időben korábban megjelent kötethez nem rendelt a szerző olyan tartalomjegyzéket, amely mutatná a tartalmazott prédikációk címét. Maga a cím és az előszó terjedelmét tekintve rövidebb az 1675-ös *Dominicánál* – ez utóbbiban ismerteti Szatmárnémeti megjelent és előkészített írásait, hagyakozik azok ki nyomtatása felől, Brewer Sámuel nyomdász latin nyelvű levelét idézi ennek kapcsán, végül pe-

3 CSORBA Dávid: *A 17. századi prédikáció homiletikai irányváltásai*. Könyv és Könyvtár XXX/2008, 117, 122, 123, 126 sk.; Uő: *Ortodoxia és puritanizmus Szatmárnémeti Mihály Dominicájában*. Studia Litteraria 36/1998, 98–120.

4 KOLUMBÁN Vilmos József: *Szatmárnémeti Mihály prédikációinak jellemzői a Négy evangélisták szerint való Dominica című prédikációskötet alapján*. Református Szemle XCVI. 2003/6. 718–744.

dig megteremti a kapcsolatot a két kötet között: „Mivel penig sok szép példabeszédek, matériák s todományok marattak volt el a Dominicanak kinyomtatásakor, melyre nézve úgy tetszék az én nemz. fautoromnak s sógor uramnak [...] hogy e mostani országos hadakozásokban sok könyvektől megfosztattatott szegény prédikátor atyámfiak kedvéért ezt nyomtassa ki őkegyelme, melyben én is kedveztem őkegyelmének, melyet *Dominica toldalékjának* neveztem.” (*A kegyes olvasóhoz*, b3 verso). E kötet testes részét is a prédikációk alkotják. Ezek számozott, néhol címmel ellátott, néhol a „... prédikáció toldaléka” megjegyzéssel pontosított a korábbi kötet szövegeinél rövidebb terjedelmű prédikációk.

A két bemutatott kötetet nemcsak címük, szerkezetük, tartalmuk, egymást kiegészítő jellegük, hanem a kinyilvánított szerzői szándék alapján helyeztük a párhuzamos olvasás műveletébe.

3. AZ IDENTITÁS TÉMÁJÁNAK AKTUALITÁSA

A párhuzamos olvasás fõszempontja az identitás kérdése. Szatmárnémeti e két kötetében – hangsúlyozottan az elõszavakban – kiemelten kezeli a „ki vagyok? kik vagyunk?”, azaz az identitást mint témát.

A rend kedvéért szerzõnk identitásról való beszédének indítékait a külsõ és belsõ indítékok csoportjába soroltuk. A külsõ indítékok csoportjába a következõket sorolhatjuk:

1. Bársony György röpirata (*Veritas toti mundo declarata*, Kassa, 1671): megkérdõjelezi a kálvini hitû egyház létjogosultságát: „Bársony György azt javasolta, hogy a király és az országgyûlés nyilvánítsa törvényen kívül álló szektának a két hazai protestáns egyházat: az evangélikust és a reformátust. Tõrekvése sikerrel járt: 1671-tõl 1781-ig, a Tûrelmi Rendelet kibocsátásáig, a magyar állami és egyházi valláspolitikai normája és alapirata a *Veritas*, eszménye pedig a *Speculum* egyhitû, a pápa és az „apostoli király” elõtt tærdet-fejet hajtó Magyarország”.⁵

2. Az idõszak, amelyben mindkét kötet keletkezett a katolikus reform periódusa is, az az idõszak, amikor minden egyházi közösség igyekezett õnmagát meghatározva elkülöníteni a tõle különbözõ közösségektõl (konfesszionális idõszaka)

3. Az elsõ kötet megírásakor, illetve megjelenésekor zajlott a gyászévtized (1671–1681)⁶, amikor a református egyház üldözött egyházként létezett, és amely – a Göncrõl való elûzetéssel kezdõdõen – mély nyomott hagyott Szatmárnémeti lelkében, ugyanis egyrészt gyakran, másrészt késõbbi megváltozott helyzetében is megemlékezik errõl az eseményrõl oly módon, hogy identitásának egyik központi elemévé válik az üldözött állapot.

A belsõ indítékok csoportját pszichológiai, egyházszervezeti és missziós tényezõk alkotják:

1. nyilván belsõ lelki szükséglet az õnmeghatározás iránti igény, a megmaradás, a lét feltétele,

5 Esze Tamás: *Bársony György Veritas-a*. ItK, 1971/6, 667.

6 Vö.: S. VARGA Katalin: *Vitéznek ítélõszékére... az 1674-es gályarabper jegyzõkönyve*. Kalligram, Pozsony, 2002.

2. ebben az időszakban nyugaton a reformáció utáni egyházak tanítása, intézményes kerete megszilárdul, és ez a folyamat indul el – a különböző felekezetek nyomása következtében is – a Középkelet-Európában létező protestáns egyházi közösségekben is,
3. a hívek megfelelő tanítása iránti igény, a lelkészársak megerősítése.

4. A KÖZÖSSÉGI- ÉS ÉNREPREZENTÁCIÓ ELJÁRÁSAI

Az írások első olvasása után körvonalazódott értelemezési kísérleteknek és a korábban felsorolt indítékoknak megfelelően újraolvastuk a kötetek szövegeit, és az identitás témáját próbáltuk körvonalazni. Szerzőnk szövegeiben közösségét és önmagát tükrözi oly módon, hogy az az olvasó számára védőpajzsként, előírásként, építő jellegű olvasmányként működjön.

Közösségét a hívők különböző közösségi csoportjainak (egyházatyák, hithősök, világi és egyházi előjárók, lelkészek, egyháztagok) és azok sajátosságainak rejtett (hithősök, kortárs hívők példájának bemutatása általi) megnevezése által konstruálja meg:

Az ajánlólevél nemcsak a fautorok iránti hála kifejezése, emlékkállítás, hanem egyrészt a vallási közösség hierarchiájának leképezése: (megtudjuk, hogy az igaz valláson lévő közösségének tagjai az igaz hitű, és hitűket az igaz ügy támogatásában is megélő világi és egyházi előjárók: Teleki Mihály kegyelmes fejedelmünk, Szepesi Pál viceispán, Baxa István főnótárius, a debreceni reszpublika előjárói, a kolozsvári *ortodoxa* eklézsia nemes tagjai és kurátorai, a szatmári reszpublika tanácsa), másrészt modellértékű leírás: az előjárók tetteinek dicsérete előírásként is működik („Tinéktek pedig, *Tekintetes s Nemzetes* Uraim, ajánlom munkámat, [...] ezért. 1. *hogy* tudja meg a következő maradék Isten népe, hogy kegyelmetek *háza* s *gazdaságát* az Isten dicsőségeért elhadta, és *Mózes*szel inkább választotta a Krisztus *gyalázatját*, *számkiivetését*, mint e világnak hasznát.” Dominica..., *Ajánlólevél*, b): adományaikkal támogatják az evangélium terjesztését (könyvkiadást, tanulmányi utat), otthont, menedéket (Patmoszok, Abdiások) adnak Isten üldözött szolgálóinak, közösséget vállalnak az üldözésben, többre tartják a Krisztus követését, mint a világi hasznokat, kegyes indulattal vannak Isten szolgálói iránt.

Az előjáró beszéd célja nemcsak az „apostoli igaz vallásunk, és annak az apostoloktól fogva, e máj napig való személybeli következése a seculumok szerint” való bemutatása, hanem a közösség összetételének leképezése: egyházatyák, hithősök, reformátor lelkészek, a megtért előjárók, a prédikátorok leendő hallgatói, előírás: az ősegyház fontos tagjainak lexikális jellegű ismertetése példaértékű – tetteik, hitvallásuk minta és egyszersmint bizonyíték: az egyház tagjai számára a hiteles viselkedés mintája, illetve bizonyítéka annak, hogy az a közösség, amelyről a szerző ír, és amelynek ő maga is tagja, az igaz apostoli vallás.

A prédikációk szövegeiben a vezetők, a lelkési kar és a hívek előképeiként értelmezi az arra alkalmas igéket: lelkési kar – őrtorony a szőlősgazda szőlőjében, hívek – szőlőtövek, szőlőszemek (*Dominica Septuagismae*), igaz üldözött hívek – lemészárolt betlehemi csecsemők (*Dominica toldalékja, A bethlehembéli gyermekek haláláról*, 70).

Az identitás fontos összetevőjét, a hitvallást, a hitelveket ugyancsak a prédikációk szövegeiben részletezi Szatmárnémeti. A kötetben szinte minden lényeges hitelvi kérdésre kitér a prédikációk kapcsán, ezért itt csak néhány példát idézünk:

1. A szabad akarat kérdését taglalja a *Dominica Septuagismae* alkalmából írt prédikációban a szőlősgazda példázata mentén. A kálvini eleve elrendeléselv szerint az ember az első bűn-

esetkor elvesztette a szabad akarattal való rendelkezést: „Az eset után nem maradt tehát meg az embernek szabad akarata, az idvességes jóknak maga tehetségéből való munkálkodására; hanem megromlott egészen. I. *Értelme*, mely meghomályosodván elhajlott az Istennek utairól, *Eph.* 4. 17. 18. Nem foghatja meg azokat a dolgokat magátul, melyek az Istenéi, és melyek az ő idvességére valók, *1 Cor.* 2. 14. II. *Akaratja* elfordult az idvességes jóknak követésétől és a bűnnek szolgálatja alá rekesztetett hivatalja előtt. Erről panaszkodik Sz. Pál megtérése után is, *Rom.* 7. 14. ezt emlegeti Sz. Péter is [...] III. *Indulatja*, és külső s belső érzékenységi megvesztenek [...]”. *Dominica Septuagismae*, II. Tudomány oktató haszna. A feddő haszna a tudománynak a pápistákhoz és sociniánusokhoz s unitáriusokhoz szól, kiknek tanítása szerint nem romlott el az ember szabad akarata: „*Feddi*. I. *Az pápistákat*, kik átok alatt tanítják, hogy az esetben nem romlott el embernek szabad akarata, az idvességes dolgoknak cselekedetire és hogy az embernek megtérése előtt vagyon hatalma és szabad akarata a bűnből való megtérésre és idvességének munkálkodására (itt idézi a Tridenti Zsinat határozatát, majd bibliai igékkel ellenérvel). II. *A sociniánusokat s unitáriusokat*, kik az ő szabad akaratok szerint való jámborságok által akarnak idvezülni [...]” *Dominica Septuagismae*, II. Tudomány feddő haszna.

2. Az utolsó ítélet utáni földi állapot kérdése kapcsán a *Dominica II. Adventus*ra írt prédikációban így tanít: „Azt kérde. *Mi haszna lesz az ítélet után a földnek?* Fel. Nem az amint az pápások tanítják, hogy az eredendő bűnben megholt gyermekek lakóhelye lenne: *mert* az apró gyermekek, ha választottak voltak, idvezültenek; *Cselek.* 2. v. 39. *2Sam.* 12. v. 23. ha pedig *megvettettek* voltak, elkárhoztanak; hanem a földön lakozik az *igazság*, *2 Petr.* 3 v. 13. *Micsoda igazság?* Fel. *Az igazságon* értethetnek a Jézus Krisztus által megigazított *hívek*, kik most egyelesen kinszeríttetnek lakni az hamisságnak fiaival; de az ítélet után az hívek uralkodnak, ezen a Jézus Krisztussal. *Matt.* 13. v. 43. 2. *Az igazság* ellenében vettetik az *hamisságnak*, melytől az ítélet után megszabadul a föld, *Róm.* 8. v. 20, 21, 22.” *Dominica II. Adventus*, 18.

3. Az üldözött állapot mint üdvösséges állapot: párhuzamba állítja Heródes Messiás-üldöző és gyermekgyilkoló, illetve az egyiptomi Fáraó zsidósanyargató tettét a későbbi keresztényüldöző világi vezetők üldözésével: „Példa Heródes, ki által mivel az ördög nem vesztethet el a Messiást: ímé az ő híveire támasztja s azokban akarja eloltani. Így Pharaoh nem vesztethet el az szegény zsidókat [...] azoknak apró gyermekeit parancsolja megöletni a bábákkal [...] Így cselekedtek eleitől fogva a Krisztus ellenségei, kik látván, hogy a Krisztus tudományát el nem törölhetik e földről annak (híveit) üldözték, ki beszélhetetlen üldözések nevével a pogány császárok alatt ama tíz véres üldözés példa, melyek löttenek *Nero*, *Dominicianus*, *Trajanus*, *Antonius*, *Severus*, *Maximus*, *Decius*, *Valenus*, *Aurelianus* és *Dioklecianus* által. A keresztény nevet viselő császárok s királyok ..., melyek löttek a reformatiótól fogva *Galliában*, *Angliában*, *Sabandiában*, ... *Cseh és Magyar országban* ... az Isten tudja ezeknek számokat, kik az evangéliumi igaz tudományáért megölettettek, úgy ma is kiált a Jézus Krisztus Saul ellen...” *Dominica toldalékja, A bethlehembéli gyermekek halálokról*, 67–68.

Elkerülhetetlen az egyház tanításáról való beszéd, illetve az identitás témája kapcsán a más közösséggel szembeni (változó) hangnemű elhatárolódás: „K. Melyik eklézsia az Istennek szólója? Fel: 1. Aki a Jézus Krisztusban oltatott hitnek általa, Jan. 15. 1. 2. azaz, ki a Jézus Krisztus örökké való Istenségét hiszi s vallja, Ján. 3. 36. 2. Ki a Jézus Krisztuson kívül igazulást, szentséget és idvességet nem keres, 1 Kor. 1. 30. 3. Ki a Jézus Krisztus közbenjárásával megelégszik, Rom. 8. 34. 4. Ki az hamis vincellérektől azaz hamis prófétáktól nem plántaltatik, nem miveltetik és nem őriztetik, kiktől szól Idvezítőnk, Matt. 24. 24. 5. Ki egyedül való Gazdájának s Fejének csak az Jézus Krisztust ismeri, Eph. 1. 22. 23. II. Nincsenek tehát

ebben az Isten szölejében, 1. Az sociniánusok és unitáriusok, kik az Jézus Krisztus igaz istenségét tagadják, és az ő Felsége elégtétele szenvedése és halála által akarnak megigazíttatni, megszenteltetni és idvezülni; holott az ő Felsége isteni személyének ismereti nélkül senki ezekben nem részesülhet, 1 Kor. 1. 30. 2. Az pápisták, kik másban keresik igazságokat, szentségeket s idvességeket: más közbenjárókat hisznek, imádnak és segítségül is hívnak. Jaj ezeknek: mert nem maradván meg az Isten Anyaszentegyházának egyedül való szőlőtökéjében, kivágattatnak, az gyepűn kívül vettetnek, megszáradnak és az tűzre vettetnek, Jan. 15. 6.” 188. *Dominica Septuagismae*, I. részből tudomány, Hasznai. I. Oktat.

Ahogy a szövegszerű példák is mutatják, összefoglalásképp megállapíthatjuk, hogy a kálvini hitű lelkipásztor közösségét a közösségi hierarchia leképezése, a normatív előírások, valamint az akkurátus vallásos tanítás által konstruálja meg. E közösség identitásának koherenciáját tehát az időbeli és térbeli tényezők nem befolyásolják: együtt képeznek egy közösséget régen és Erdélytől távol élő egyházatyák a Kolozsváron élő eklészia 17. századi tagjaival.

A közösségi reprezentáció gesztusához az énreprezentációé társul. Szatmárnémeti hangsúlyozza, hogy ő maga Krisztus társa az üldöztetésben. Az előljáró beszédben az egyházatyák, hithősök nevének és tetteinek felsorolása követi előbb a kereszténység, majd a reformáció terjedésének vonalát oly módon, hogy végül a magyar nyelvterületre és záradékul Kolozsvárra szűkül a megnevezettek köre, amelyet önmagával zár le. Az alaptétele az, hogy a szerző önmagát az igaz egyház tagjaként határozza meg, azaz konfesszióját nem tekinti új vallásnak, hanem a keresztény ősegyház hű továbbhagyományozójának. A *reformáció* alatt tehát a szó visszaformálódás jelentését kell értenünk, az *ortodox eklészia* fogalma pedig az „igaz egyházat” jelenti.

Az egyházatyák, hithősök méltó leszármazottjaként mutatja nemcsak közösségét, hanem önmagát is: Jézus születésével kezdődően minden olyan nevezetes tagja a keresztény egyháznak, akinek megfelel a református egyház, illetve, aki megfelel a református egyháznak: Szent János, Polycarpus, Jusztinus, Polycrates, Tertullianus, Alexandriai Kelemen stb. – a felsorolást egyháztörténeti adalékként tartotta eddig a szakirodalom értékesnek. Emellett az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a 17. évszázadot felölelő adatolást önmaga dokumentálásával zárja a szerző. Önmagát úgy értelmezi, mint e nagy közösség méltó tagját, mint az örökség méltó továbbhagyományozóját, mint az igaz keresztény egyház hiteles tanítóját. Ez az eljárás nem számít újnak: a bibliai leszármazási listák (nemzetségtáblák, genealógiák) argumentumként működnek a kései leszármazottak hitelesítése, valamire jogosultsága mellett.

Szatmárnémeti második eljárása az énreprezentálásra az, hogy önmagát az igaz hit hűséges, fiatal tanítójaként tükrözi. Olyanként, aki sáfarkodik tálentumaival: a terjedelmes egyháztörténeti jellegű előljáró beszéd második részében a kötet használatáról ír, és írói tevékenysége mellett érvel szerzőnk. Úgy érzi, fiatal kora szemet szűrhat egyeseknek olyan értelemben, hogy nem jogosult még kiadásra szánt szöveget írnia: „De léznek tudom olyak, kik azt mondják. I. *Nagyobb idejű embernek kellett volna ezekre írni contiókat*. Én azt mondom. 1. Írtak erre nagyobb *ideje* s’ nagy tudományú emberek deákul; minémű a’ boldog emlékezetű *Gelei István*, de még magyarul ilyen *methodussal* senki nem írt. 2. Nagy *idejű* az a’ Krisztus eklézsiájában a’ ki jó lelkiismerettel sáfárolja az Úrtúl ő rája biztatott *talentumot* azért szól szent Pál, *Timotheus* felől, 1 *Tim*. 4. 12. *Senki a’ te ifjúságodat meg ne utálja*, &c. 3. Nem is nagy tudományú embereknek, hanem hozzám hasonló kicsiny *talentumú* atámfiainak írtam én ezt. 4. Írtak ennél nagyobbat a’ nagy idejű s’ tudományú emberek. Tiszteletes *Nógrádi Mátyás uram*, T. *Comáromi György uram*, T. *Nánási István úr* &c. A’ boldog emlékezetű *Megyesi Pál*, *Sellyei*

István, Czeglédi István: az ifjak is kövessék ezeket. 5. Az ilyen magyar munkákat ocsárló emberek csuda, hogy nem ocsárolják a' más nyelveken írott *homiliákat s' prédikációkat* bár ifjak írták is." (Dominica..., Elöljáró beszéd, d) Ez alkalmat ad arra, hogy a protestáns lelkipásztor nemcsak megvédje önmagát, hanem arra is, hogy önmagát az egyház ifjú harcos, ugyanakkor alázatos szolgálaként reprezentálja.

Az önmagáról való beszéd eljárásai közé számíthatjuk a *minutio auctoris* elvárását is: ez mindkét kötetben nyilvánvalóan megjelenik: „mindnyájan vegyetek e *bujdosásomban* írt könyvemet atyai indulattal: nem nézván annak együgyűségét, aki írta [...] az ő felsége anyasz. egyházának együgyű híveit erősítem ez íráska által is.” „számkivettett alázatos szolgálja (az Anyaszentegyháznak)” (Dominica, *Ajánlólévlé*, b2, recto), „Én nem munkáimban, hanem Isten kegyelmében (ki velem munkálkodott) dicsekedem, Sz. Pállal, 1 Cor. 15:10. Él j véle, kegyes olvasó, dicsérvén az Istent, ki ily csecsemő s együgyű szolgálcskája által terjeszti az ő evangéliumbeli tudományát.” (Dominica toldalékja, *A kegyes olvasóhoz*, sz. n.)

Mintegy az egyensúly harmóniát teremtő hatásáért tenné, nemcsak alázatos szerzőként, hanem termékeny tanítóként is reprezentálja önmagát a református lelkész: a későbbi Dominica-kötet, a *Dominica toldalékja*, egyrészt olyan szerzőt tár elénk, aki önmagát ügyesen sáfárkodó egyházi tanítóként mutatja (felsorolja nyomtatásban megjelent és kéziratban lévő, előkészített szövegeit), másrészt egy testben igencsak megfáradt, beteg (de nem búskomor) embert, akinek gondolnia kell a halálra, és ezért rendelkeznie kell afelől, mi történjék írásos hagyatékával – mindezt nyilván az igaz eklészia hasznára.

Zárásként egy olyan énreprezentációs eljárásra figyelünk, amely a korábbiakhoz képest közvetettnek számít. A szövegek pontos hittudósról, pedáns íróról árulkodnak, olyan szerzőről, aki az írás mestere: a szövegek tudatos szerkesztésről, tartalmuk (a támogatóknak állított emlék, a konfesszionális közösség története, a használati utasítások, a keresztyén tanítások, az Írás értelmezése), a retorikai-nyelvi megoldások minuciózus munkáról tanúskodnak. Egy önmagával tisztában lévő, szerepét komolyan vevő egyházi tanító képe körvonalazódik a két kötet szövegei által.

5. A REPREZENTÁCIÓ MINT KEGYESSÉGI TETT

A tanulmányozott szövegekben a reprezentáció nem minősül öntetszelgő (narcisztikus) tettnek, hanem kegyességi aktusnak, amelynek célja, hogy a prédikálás/tanítás ne csak az áérba történjék (bátorítás a prédikátortársak irányába, hogy maguk is merjék lejegyezni az általuk szóban továbbadott igemagyarázatot), és hogy az írások magyarázásával, a tanítással való foglalatosság Istennek megismerésére irányuló kegyes tett legyen. Szerzőnk számára tehát a kegyesség gyakorlásának egyik módja az írás általi tanítás, ezen belül pedig az Írások és az igaz egyház története tükrében a közösségéről és önmagáról való beszéd.

REPRESENTING THE COMMUNITY AND THE SELF AS AN ACT OF PIETY
IN MIHÁLY SZATMÁRNÉMETH'S 'DOMINICA...' SERMON BOOKS

Keywords: *early modern period, Protestant, Reformation, devotional literature, representation, paratexts, sermon text, Christian community, confessional identity*

My study focuses on the strategies of self- and community representation used by a figure of the early modern Protestant devotional literature, based on two of his works. My aim is not only to describe these strategies, but also to attempt a close-reading of the texts contained in the above-mentioned volumes. In each case, both the main text and the paratexts provide a lot of information about the author's self-perception and his view of his community. The literary procedures which reveal how a Calvinist preacher serving in Kolozsvár (Cluj) delimited his own identity and that of his confessional community are, on the one hand, embedded in previous traditions; on the other hand, they are novel due to the specific historical, social and geographical circumstances. The act itself – that the author considers the discourse about identity to be important – can be interpreted as an act of piety, because he instructs the readers how to understand and how to put into practice, in other words, how to live by what he has written.

REPREZENTAREA COMUNITĂȚII ȘI EULUI CA ȘI ACT DE CUVIOȘENIE ÎN
CARTEA DE PREDICI DOMINICA SCRISĂ DE MIHÁLY SZATMÁRNÉMETH

Cuvinte-cheie: *modernismul timpuriu, protestant, reforma, literatură devoțională, reprezentare, paratexte, cuvântare, comunitate creștină, identitate confesională*

Studiul se concentrează asupra strategiilor de reprezentare a eului și comunității folosite de un personaj eminent al literaturii devoționale protestante timpurii în două cărți. Scopul meu nu este numai de a descrie aceste strategii ci și de a realiza un close-reading al textelor din cele două volume amintite. În cazul acesta atât textul de bază cât și paratextele furnizează informații referitoare la autocunoaștere și la imaginea autorului despre comunitate. Procedura literară va arăta cum un preot calvinist din Kolozsvár (Cluj) reacționează față de circumstanțele istorice, sociale și geografice în schimbare. Actul scrierii despre identitate se poate interpreta ca și un act de cuvioșenie prin instrucțiunile adresate cititorilor privind modul de a pune în practică cele scrise.